

Geç Osmanlı Döneminde Batılılaşma Ekseninde Beden Eğitimi ve Spor

Physical Education and Sport on Westernized Movements in The Last Ottoman Period

Veli Onur ÇELİK*
Nefise BULGU**

ÖZET

Bu çalışmada Osmanlı Devletinde, Geç Osmanlı döneminden, Cumhuriyetin ilanına kadar geçen süreç içerisinde gerçekleştirilmeye çalışılmış Batılılaşma hareketleri, bu hareketlerin spor ve spor eğitimi alanına yansımaları ve dönemin spor kültürünün incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada verilerin toplanması amacıyla “alan yazın taraması” yapılmıştır. Bu amaçla çeşitli kütüphanelerde, dergilerde ve kurumlarda bu döneme ilişkin kaynaklar taranmış ve buradan elde edilen veriler çalışmada kullanılmıştır.

“Çağdaşlaşma” adına olumlu adımların atıldığı Tanzimat dönemiyle birlikte, Osmanlıda askeri alan dışında edebiyat, siyaset, sosyal yaşantı, eğitim, devlet hukuku ve devlet kuruluşlarında olduğu gibi “spor ve spor eğitimi” alanında da ilk kez Batıdaki benzer reformlar gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu dönemde ilk kez (1863) Mekteb-i Hayriye’de Avrupalı tarzda gerçekleştirilen jimnastik etkinlikleri Riyazat-ı bedeniye” adı altında ders programına dahil edilmiştir. Aynı dönemde Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıklar ve yurt dışından ülkeye gelmiş olan yabancı uyruklu ailelerin çabaları ile futbol, tenis ve basketbol gibi spor dallarında faaliyetler gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Osmanlı devletinde ilk kez batılı anlamda spor faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla 1872 yılında spor kulübü (The Imperid Yatching and Boating Club) kurulmuştur. Bu dönemin beraberinde getirdiği bir başka gelişmenin de, ilk kulüpleşme çalışmalarının yabancılar tarafından gerçekleştirilmeye başlanmış olmasıdır. Osmanlı Devleti resmi olarak ilk kez 1912 yılında Stockholm’de düzenlenen Olimpiyat oyunlarında temsil edilmiştir. 1906 yılında Atina’da düzenlenen ara olimpiyatlarda ve 1908 yılında Londra’da düzenlenen oyunlarda da Osmanlı Devleti sporcularının müsabakalara katıldığına ilişkin belgelerin bulunduğu ifade edilmektedir.

Toplumların spor tarihlerinin ve spor kültürlerinin incelenmesi, onların bugünkü durumlarını açıklayabilmede önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, geçmişte hangi sporların gelişmiş olduğu, sporun örgütlenme ve kurumsallaşma göstergelerinin neler olduğu, sporun işlevlerinin neler olduğu sorularına verilecek yanıtlar spor vasıtasıyla kültürümüz hakkında fikir sahibi olmamıza yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Batılılaşma, Osmanlı Devleti, Spor Örgütleri, Beden Eğitimi ve Spor.

Çalışmanın türü: Derleme

ABSTRACT

Ottoman state in the last period stated out of “West” by not keeping up with the intellectual, politic and economic developments required by that age. Emperorship made a decision to change by leaving traditional attitude aside to get rid of this hard condition in which it is in 18th century. The ideas of being Western, catching West whose dominance was entirely accepted in that century, had been suggested as an only remedy of being got rid of, at once, this hard condition. It is stated that Western movements which will determine everythings in the community and culture of Ottoman with this idea and belief were started.

This study deals with innovations and organizations in the field of sports and sports education and sports culture during the period from late Ottoman Empire until the declaration of Turkish Republic in 1923 within the framework of westernization movements. The study will also try to present data about the dominant sports and the proofs of organization and institutionalization attempts during the period and; therefore, also providing some insights about general Turkish culture of the period with the help of data obtained about the sports.

The dominant sports in Ottoman Empire are found to have been wrestling, hunting, archery, horse riding, fencing, weightlifting, discus, hammer and javelin throwing, and kicking. It is also observed that sports education was mostly based on training and practice for war rather than a conscious and planned activity. When traditional sports organizations in Ottoman Empire are examined, it can be observed that three main facilitators were dominant: a) Sports Schools (Sport Tekkes). b)The support for the sportsmen by those who were politically and financially powerful. c)“Ağalık” system, still effective due to Kırkpınar wrestling organization.

After the declaration of Tanzimat (Administrative reforms) in 1839, many reforms were realized in many different field such as literature, politics, socials life, education, state law and governmental institutions. Sports were not an exception for the application of such reforms similar to those made in West. Among the most important initial steps, the following ones stand out: the inclusion of European style gymnastic activities in military school curriculum for the first time in 1863 under the course titled “Riyazat-ı bedeniye”; the emergence of some activities in various sports branches such as football, tennis and basketball thanks to the attempts by the minorities living in Ottoman territories and foreign families coming from abroad as visitors. First spor club was constructed in Ottoman State (The Imperid Yatching and Boating Club, 1872) by Augustus Charles Hobart Hampton. The first football clubs were as follows: Moda, Kadıköy and Imogene founded in İstanbul; Football and Rugby Panianios, Apollon,

* Arş. Gör., Anadolu Üniversitesi

** Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi

and Pelops founded by Evangelidis English people in İzmir; and Elpis football club founded by Rums. Also, primal federative structuring implemented at the same period in Ottoman State (İstanbul Football Union - İstanbul Futbol Birliği, 1903-1910). The members of this union were Galatasaray, Kadıköy, Moda, Fenerbahçe, Strugglers, Yasson, Dark and Tatavla. On the other hand, all of the organizational movements and freedoms were forbidden by II. Abdülhamid.

Also in this period, Ottoman state was invited to participate in the first Olympic Games held in Athens in 1896, however, it was not until 1908, the date of the declaration of II. Tanzimat (Administrative reforms), that the Olympic Committee was established and athletes were sent to Modern Olympic Games. The reason for this situation was that all organized activities were banned by the despotic government of the period. The related literature states that the first official representation of Ottoman State in Olympic Games was in 1912 Olympic Games held in Stockholm. However, there are also some documents stating that some athletes from Ottoman State participated in 1906 Olympic Games held in Athens and in 1908 Olympic Games held in London. 1916 Olympic Games, which were supposed to take place in Berlin, were cancelled due to ongoing First World War. In addition, Ottoman Empire did not participate in 1920 Olympic Games since it was a country defeated in First World War. Thus, 1912 Olympic Games, in which Ottoman State was represented by two Armenian athletes, was first and last Olympic Games in which Ottoman State was officially represented. The participation of Ottoman State in Modern Olympic Games and development of Olympic Movement started under strict and problematic conditions, which continued until the declaration of Republic in 1923.

When the above mentioned period is examined in detail, it can be observed that the important obstacles in spreading sports activities in Ottoman State during the period examined were prohibitive despotic regime dominant during the reign of Abdülhamit II and highly conservative Ottoman families of the period, and the fact that all sportive activities were carried out only by the foreigners and the minorities living in Ottoman State. The related literature clearly shows that Western style sports organizations and activities were available in Ottoman State only after a two-hundred year delay. This reality should be considered in the discussions made about the development and the spread of sports in Turkey.

According to this study, Westernization movement and the declaration of "Reorganization" had positive effects on the developments observed in the field of sports in Ottoman State. Sports education were limited to military schools and privileged statesmen and no obvious attempts were initiated to spread this education to public in this period. Also, The first opportunity for the public to get into sports freely in an organized way was the emergence of football, which is considered to be the first "national sport". Football became the symbol of "national struggle for freedom" during the football matches played with the soldiers of invading countries and therefore became very popular among public very quickly. No data and source were found regarding the active role of women in sports organizations and sports activities during the late Ottoman period.

It has been thought that the investigation of sport histories and sport cultures of communities had an important role to explain their current conditions. It will also be important to understand how sport concept developed and was constructed in Türkiye. In this perspective, it will help us that the answers given to the questions of how the sport functions, what are the organizational and institutional indicators of sport and which sports developed will help us to have an idea about the cultures of the communities through sport.

Keywords: Westernized, Ottoman State, Sport Organizations, Physical Education and Sport

The type of research: Compilation

Giriş

Osmanlı Devleti son döneminde, çağın gerektirdiği düşünsel, politik ve ekonomik gelişmelere ayak uyduramayarak "Batının" dışında kalmıştır. İmparatorluk, 18. yüzyılda içine düştüğü bu zor durumdan kurtulmak adına geleneksel tutumunu bir kenara bırakarak, değişime gitme kararı almıştır. Bu zor durumdan bir an önce kurtulabilmenin tek çaresi olarak, o yüzyıl içerisinde üstünlüğü tamamıyla kabul edilen "Batıya ulaşma, Batılı olma" düşünceleri ortaya atılmıştır. Bu düşünce ve inanışla birlikte Osmanlı toplumunda ve kültüründe her şeyi belirleyecek olan "Batıcılık" hareketlerinin başlatıldığı ifade edilmektedir (Belge,1983:1290). Bu dönemde gerçekleştirilmeye çalışılan reformlarla amaçlananın, Balkanlarda çoğalan ulusçuluk akımı sonucu gerçekleşen toprak kaybının durdurulmaya çalışılması olduğu ileri sürülmektedir. Bu kan kaybının durdurulmasının tek çaresinin, maliyede, yönetimde ve yargıda gerçekleştirilecek reformlar olduğuna inanılmıştır. Tanzimat hareketinin, yeni bir yurtseverlikle (Osmanlılık) İmparatorluğun kurtulacağını düşünenlerin bir eseri olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir (Ortaylı, 1985: 1545).

Osmanlıdaki bu Batılılaşma isteğinin, halktan gelen ya da temelini halktan alan bir değişim isteği olmadığı görülmektedir. Bu değişimin tamamen, devleti düştüğü zor durumdan kurtarmak ve eski gücüne kavuşturmak adına alınan bir karar olduğu ifade edilmektedir. Osmanlı Devletinin, özellikle kültür alanında batıya benzer bir değişimden yana olmadığı da bilinmektedir. Bu anlamda, batıdakine benzer uygulamaların çoğu askeri alanda gerçekleştirilmiştir. Burada ki amaç, askeri alanda gerçekleştirilecek modernleşme çalışmaları ile ordunun güçlendirilmesi ve Devletin bir an evvel eski gücüne kavuşturulması olduğu ifade edilmektedir (Belge,1983: 1290). "Çağdaşlaşma" adına olumlu adımların atıldığı Tanzimat dönemiyle birlikte, Osmanlıda askeri alan dışında edebiyat, siyaset, sosyal yaşantı, eğitim, devlet hukuku ve devlet

kuruluşlarında olduğu gibi “spor ve spor eğitimi” alanında da ilk kez Batıdakine benzer reformlar gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu dönemde ilk kez (1863) Mekteb-i Hayriye’de Avrupai tarzda gerçekleştirilen cımnastik etkinlikleri Riyazat-ı bedeniye” adı altında ders programına dahil edilmiştir (Kahraman, 1995: 627-628). Aynı dönemde Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıklar ve yurt dışından ülkeye gelmiş olan yabancı uyruklu ailelerin çabaları ile futbol, tenis ve basketbol gibi spor dallarında faaliyetler gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Atabeyoğlu, 1985: 1475 -1476). Osmanlı devletinde ilk kez batılı anlamda spor faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla 1872 yılında spor kulübü (The Imperid Yatching and Boating Club) kurulmuştur (Kahraman, 1995: 638). Tanzimatın beraberinde getirdiği bir başka gelişmede ilk kulüpleşme çalışmalarının yabancılar tarafından gerçekleştirilmesi olduğu görülmektedir (Atabeyoğlu, 1985: 1475).

Bu çalışmada da, geç Osmanlı döneminden, Cumhuriyetin ilanına kadar geçen sürede batılılaşma hareketleri doğrultusunda spor ve spor eğitimi alanlarında gerçekleştirilen yenilikler, örgütlenmeler ve dönemin spor kültürü üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Toplumların spor tarihlerinin ve spor kültürlerinin incelenmesi, onların bugünkü durumlarını açıklayabilmede önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir. Özellikle son yıllarda ülkemizde spor alanında yaşanan bazı olumsuzluklar (şiddet/saldırganlık, spor kulübü fanatizmi, şike ideaları) incelenirken, bu topraklara modern anlamda spor olgusunun nasıl girdiğini, nasıl bir gelişim gösterdiğini, temellerinin nasıl atıldığını kavrayabilmek önemli olacaktır. Ayrıca, geçmişte hangi sporların gelişmiş olduğu, sporun örgütlenme ve kurumsallaşma göstergelerinin neler olduğu, sporun işlevlerinin neler olduğu sorularına verilecek yanıtlar spor vasıtasıyla kültürümüz hakkında fikir sahibi olmamıza yardımcı olacaktır.

Amaç

Gerçekleştirilen bu çalışmada Osmanlı Devletinde, Geç Osmanlı döneminden, Cumhuriyetin ilanına kadar geçen süreç içerisinde gerçekleştirilmeye çalışılmış Batılılaşma hareketleri, bu hareketlerin spor ve spor eğitimi alanına yansımaları ve dönemin spor kültürünün incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Gerçekleştirilen bu çalışmada verilerin toplanması amacıyla “alan yazın taraması” yapılmıştır. Bu amaçla çeşitli kütüphanelerde, dergilerde ve kurumlarda bu döneme ilişkin kaynaklar taranmış ve buradan elde edilen veriler çalışmada kullanılmıştır.

Osmanlı Devletinin Son Döneminde Spor

Türklerde spor, Türk’ün gücünü, çevikliğini, bedensel yetilerini gösteren milli kültür varlıklarından birisi olagelmıştır. Diğer Türk devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devletinde de güreş, avcılık, atıcılık, okçuluk, binicilik, kılıç, ağırlık kaldırma, gürz ve topuz kullanma, cirit, tepük gibi etkinlikler ön planda yer almaktadır. Yarışma biçiminde gerçekleştirilen güreş, binicilik, cirit ve okçuluk gibi sporlar daha sonraki yıllarda gelenekselleşmiş ve ata sporlarımız haline dönüşmüşlerdir. Özellikle Osmanlı Devletinin ihtişamlı dönemlerinde güreş, atıcılık, binicilik, avcılık, okçuluk ve cirit oyunları sarayın ve padişahın desteklediği sporlar olarak göze çarpmaktadır (Güven, 1999: 11).

Osmanlıda sporcuların genellikle Türk ve Müslüman olmuş Arnavud, Abaza, Çerkez, Boşnak, Bulgar, Hırvat, Gürcü kökenli oldukları bilinmektedir. Osmanlı padişahları da komşu ülkelerdeki sporcuları çok yüksek maaşlar vererek İstanbul’a getirebilmekteydiler. Bu sayede Osmanlı Devleti, bazı spor dallarında üstün sporculara sahip olduğu ifade edilmektedir. (Kahraman, 1995: 628-629). Ancak Osmanlı Devletinde “spor”un bilinçli bir etkinlikten çok, savaş eğitimi amacıyla uygulandığı ve teşkilatlandığı görülmektedir. Bundan dolayı Osmanlıda spor eğitimi, eğitim kurumlarında ders olarak değil talim olarak yerini almıştır. Bu anlamda spor eğitimin verildiği kurumlar, askeri eğitim-öğretim kurumları, saray eğitim-öğretim kurumları ve halk eğitimi veren tekkeler ile sınırlı kalmıştır. (Soyer, 2004: 209-225). Fişek, (2003) spor tekkelerinin dönemin şartları içerisinde sporun örgütlenmesi ve yapılandırılması anlamında nasıl bir işlevde bulduklarını şu şekilde açıklamaktadır (Fişek, 2003: 214): *Kökenleri bakımından en eski, çağdaş benzerleri bakımından “kuliip” olgusundan daha yakın, ama “toplumsal güvenlik” boyutu içerdiği için ondan daha kapsamlı olan ilk yapı kısaca “spor tekkesi” diye anacağımız örgüttür. Çeşitli araştırmalardan, bu örgütlerin son tablilde birer “güreş*

tekkesi” olduklarını; Osmanlı İmparatorluğu’nun yayılma döneminde her alman yeni yere böyle bir tekekenin kurularak yörenin güçlü gençlerinin pehlivan olarak yetiştirilmek için bir araya getirildiklerini, İmparatorluğun her şehir ve kasabasında sporu teşvik için böyle tekkeler kurulduğunu, güreş tekkelerinin yarı başında ya da bünyesi içerisinde öteki sporların da yapıldığı örgüt ve spor tekkelerinin bulunduğunu biliyoruz.

Yıldız (2002), tekkelerde idmcuların (sporcuların) uyku ve beslenmelerinin bir düzene bağlandığını, idmcuların alacakları besin türlerinin, bilgili ve deneyimli usta idmcular tarafından düzenlendiğini belirtmektedir. Bu tekkeler özel yasalarla ve çok yönlü yönetmeliklere bağlı olarak yönetilirdi. Osmanlı Devletinin büyüme ve gelişme dönemlerinde hem sosyal, kültürel temaslar sağlayan, hem de toplumu bütünleştirici ve birleştirici görev üstlenen spor tekkeleri çöküş döneminde sosyal fonksiyonlarını yitirmiş ve amaçları dışında faaliyetler gösteren kurumlar haline dönüşmüştür. Osmanlı Devletinde spor teşkilatlanmasında en önemli yeri tutan spor tekkeleri, Tanzimat’ta da, yükselme ve duraklama dönemlerindeki kadar aktif olmasa da görev yapmıştır (Soyer, 2004: 209-225). Sultan II. Mahmut’un, Enderun’daki sporcuları saraydan çıkarıp askere almasıyla birlikte Osmanlı sarayının da spora ve spor eğitimine verdiği desteğin ortadan kalktığı görülmektedir (Atabeyoğlu, 1985: 1475).

Tanzimatın ilanından önceki dönemde Osmanlı Devlerinde görülen spor faaliyetlerinin geleneksel spor dalları ile sınırlı olduğunu, sporun özel bir etkinlikten çok savaş talimi olarak görüldüğünü, batılı spor dallarından halkın büyük bir çoğunluğunun haberinin olmadığını, okullarda yaygın bir spor eğitimi programı bulunmadığını belirtmek yanlış olmaz.

Osmanlıda Batılılaşma Hareketleri ve Tanzimatın İlanı

Osmanlı Devletinin kendine özgü olan ve Kanuni’nin son yıllarına kadar iyi işleyen toplumsal ve ekonomik düzenin bir takım iç ve dış sebeplerden dolayı bozulmaya ve çürümeye başlamasının, 18. yüzyıldan itibaren Batılılaşma çabalarının artmasına yol açtığı ileri sürülmektedir. Bu dönemde, batılılaşma, devletin çöküşüne engel olmak için ortaya atılan bir çözüm önerisi olarak kabul edildiği görülmektedir. Modernleşme anlayışını belirten “Batılılaşma” kavramı, Batı’nın kendine özgü kurumlarının ve yaşam biçiminin benimsenmesi anlamında da kullanılmaktadır. Osmanlıda Batılılaşma anlamında gerçekleştirilen reformları incelediğimizde bunların çoğunun askeri alanda gerçekleştiği görülmektedir. Osmanlı Devletinin gerileme döneminde yaşanan askeri ve siyasi mağlubiyetler ve iktisadi krizler son dönemlere kadar, Osmanlı reformcularının sadece askeri reformlarla ilgilenmelerine sebep olmuş bu durum onların toplumun diğer alanları ile ilgilenmelerine engel olmuştur (Arslan ve Yılmaz, 2001: 287-297).

8 Kasım 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayunu), özü itibariyle tepeden inme bir hareket olmakla birlikte, Osmanlı toplumunda önemli değişimlere yol açtığı ve Cumhuriyete devredilen Batılılaşma idealinin esas olarak Tanzimat döneminde ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Osmanlı Devleti incelendiğinde, dinsel esaslara dayalı bir haklar sistemine göre yapılandırıldığı görülmektedir. Bu sistemde din ve devlet birdir. Hakların kaynağı ise şeriat veya şeriata uydurulmuş örfdür. Gülhane Hatt-ı Hümayunu’nun bu kutsal haklar sistemine son vermese de, Batı’da uygulanmakta olan laik ilkeleri ülkeye ithal ettiği belirtilmektedir. Tanzimat ile birlikte geleneksel vergi toplama usullerinin yerine, Batılı bir forma geçme çabası içerisine girilmiştir. Ayrıca, bu dönemde ocak tipi askerlik kaldırılarak yerine kura usulüne göre gerçekleştirilen ve bütün Osmanlı uyrukluların oluşturduğu bir askere alma sistemine geçilmiştir (Kılıçbay, 1985: 150).

Osmanlı devletinin son döneminde, eğitim kurumlarının toplumun ihtiyaçlarına cevap veremez hale geldiği için yeni eğitim kurumlarına ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Batılılaşma çalışmaları içerisinde, 18. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra önce askeri sonra sivil alanlarda yeni okullar açılmaya başlanmıştır. Tanzimatın ilanından hemen önce 1838 yılında “Rüştiye” adıyla mahalle mektebi ya da sıbyan mektebi adı verilen ilkokulların üzerine, orta dereceli bir okul açılmasına karar verilmiştir. Bu okulların özelliği, medrese tipinde okullar olmaması, dünya işlerine, hayata yönelik bir okullar olmasıdır. Tanzimatın ilanı ile birlikte 1948 yılında “Darümuallimin” (öğretmen okulu) açılmıştır. Bu okul amacı itibariyle “Rüşti Darümuallimin” (orta öğretmen okulu) idi. Bunu takiben Darümuallimin-i Sıbyan (ilk öğretmen okulu) ve Darümuallimin-i Ali gibi okulların açıldığı görülmektedir (Küçükkoğlu, 2006: 377-392).

Ancak eğitim kurumlarındaki bu yeniden yapılanma sürecinde, Osmanlı Devleti temel hedefini sosyal yapıyı kuvvetlendirmek yerine, dünya politikalarının Osmanlı üzerine modifiye edilmesi olarak belirlemiştir.

Bu nedenle, eğitim alanı ile ilgili düzenlemeler ilk olarak Askeri Okullarda başlamıştır. Ortaokullar, liseler, edebiyat ve hukuk alanındaki yüksekokullarda yönetim ile ilgili reformlar batı tarzındaki modern eğitim kurumları örnek alınarak gerçekleştirilmiştir. Ancak eğitim kurumlarındaki bu reformlar, toplumun tamamını tanımlamakta ve sorunların çözümünde yetersiz kalmıştır. Çünkü bu yeni yapılanma yetersiz bir altyapı üzerine (yetersiz öğretim elemanı kadrosu ve eğitim programları) yapılandırılmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devletinin son döneminde eğitim alanında gerçekleştirilen modernizasyon çalışmaları, karmaşık ve bozuk bir biçimde uygulandığı ifade edilmektedir. Eğitim sistemindeki bu modernizasyon çalışmalarının sonuçlarının da çok sınırlı olduğu ileri sürülmektedir (Aycan, 2005: 136-140).

Osmanlı eğitiminde toplumsal değişme ve eğitim ilişkisine bakıldığında, öncelikle sınırlı artı ürüne sahip olan bir sistem içinde, çok geniş uzmanlaşmış bir eğitim kurumsallaşmasının doğamayacağı (doğmadığı) görülür. Eğitim kurumsallaşmasının, toplum içinde büyüklüğü oldukça sınırlı olan askeri ve ilmiye sınıflarına yönelmiştir. Toplumun diğer kesimleri için toplumsal değişimdeki eğitimsel dinamikler göz ardı edilmiştir (Küçüköğlü, 2006: 377-392).

Özetle, Tanzimat fermanı ile ilk kez insan hak ve hürriyetleri, vergilerin gelirine göre adalete uygun biçimde toplanması, adil yargılama, askerlik işlerinin yeniden gözden geçirilmesi gibi konularda iyileştirmeler gerçekleştirileceği ve bu iyileştirme çabaların arakasında padişahın duracağı ifade edilmiştir. Bunun garantisi olarak da yeni yasal düzenlemelerin en kısa süre içinde gerçekleştirileceği, Meclis-i Valayı Ahkam-ı Adliye'nin yeniden örgütleneceği belirtilmektedir (Karaer, 2003: 16).

Tanzimatın İlanı ve Beden Eğitimi ve Spor İle ilgili Gelişmeler

Tanzimatın ilanı ile birlikte eğitim ile ilgili konularda Fransızlardan etkilenildiğinden, spor eğitiminde de Fransızların etkisi kendini hissettirmiştir. Fransızca eğitim veren Mekteb-i Harbiye'de ilk kez (1863) Avrupalı tarzda yapılan cimnastik etkinlikleri, "Riyazat-ı bedeniye" adıyla ders programına dahil edildiği görülmektedir (Kahraman, 1995: 627-628). Atabeyoğlu (1985) Mekteb-i Harbiye'de spor derslerine büyük önem verildiğini, öğrencilerin her gün derslerin bitiminden sonra topluca veya dağınık bir biçimde spor öğretmenleri İtalyan M. Martin'in nezaretinde spor çalışmaları yaptıklarını ve böylece bir subay için gerekli fiziksel zindeliği kazanmaya çalıştıkları ifade etmiştir. 1860'da açılan Robert College'yle, 1869'de açılan Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) ülkemizde yalnız kültür açısından "batıya açılan pencereler" olarak kalmamışlar, spor konusunda da öncülük etmişlerdir (Atabeyoğlu, 1985: 1474). Fransa'daki liselerle aynı ders programına sahip olan Galatasaray Lisesinin ilk cimnastik öğretmeni olan Fransız Mösyö Curel, ülkesinden gelirken beraberinde getirdiği cimnastik araçları ile öğrencilere cimnastik eğitimi vermiştir. Galatasaray lisesinde gerçekleştirilen başarılı cimnastik gösterileri, Avrupa'da olduğu gibi ilkokullardan başlayarak orta ve liseye kadar bütün okul programlarında cimnastik derslerinin konması gündeme getirmiştir (Kahraman, 1995: 640-641). Galatasaray lisesi Şeyhül-İdman (İdmanlılar şeyhi) olarak anılan ve sayısız öğrenciye cimnastik eğitimi veren Faik Üstünidman'ı ve "olimpiyat" fikrini ve idealini tanıtan ve yayan, Milli Olimpiyat Komitesini kuran ve Uluslar arası Olimpiyat Komitesinde ülkemizi ilk kez temsil eden Selim Sırrı Tarcan gibi dönemin iki önemli spor adamını yetiştirmiştir (Atabeyoğlu, 1985: 1475). Batılılaşma hareketleriyle birlikte Kuleli İdadisi ve Mektebi Bahriye gibi askeri okullarda da spor eğitimi adı altında cimnastik etkinlikleri gerçekleştirildiği belirtilmektedir (Fişek, 2003: 218). 1869 yılında, Rüştiyeler'e, 1870'de Mekteb-i Tıbbiye'ye 1887'de de İdadiler'e cimnastik ve eskrim dersleri konulmuştur (Doğan, 2002: 169). Sultan Abdülaziz'in Fransa, İngiltere ve Almanya'ya yaptığı geziler sonrasında okullarda ders olarak uygulanmak üzere cimnastik kitaplarını çevirttiği bilinmektedir (Kahraman, 1995: 627-628).

Beden eğitimi dersinin askeri okul programlarına konmasının dışında, Osmanlı Devletinde yaşayan azınlıkların çabalarıyla ya da yurt dışından gelmiş yabancı uyruklu ailelerin gayretleri ile futbol, tenis, kürek, yelken ve basketbol gibi spor branşları ile ilgili faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Müslüman Türk gençlerinin bu spor faaliyetlerine katılmaları mümkün olamamıştır. Dönemin aileleri üzerinde egemen olan koyu taasubun ve II. Abdülhamid'in istibdat rejimi yasaklarının bunda rolü olduğu ifade edilmektedir (Atabeyoğlu, 1985: 1475 -1476).

Bu dönemde spor eğitimi konusunda Fransızlardan ve cimnastiğin bir türü olan John-Amaros cimnastiğinden fazlasıyla etkilenildiği görülmektedir. Spor eğitiminin cimnastiğin bir türü ile sınırlandırılmış olması ve yalnızca nitelikli asker ve devlet adamı yetiştiren eğitim kurumlarında (Mekteb-i Harbiye,

Galatasaray Lisesi) verilmesi, halkın Batılı anlamdaki diğer spor etkinliklerinin çok uzağında kalmasına neden olmuştur. Dikkat edilmesi gereken bir başka önemli konu ise John- Amaros cimmnastiğinin içeriğidir. Fişek, John- Amaros cimmnastiği ile ilgili şu bilgileri vermiştir (Fişek, 2003: 218-219): *Fransa'da cimmnastiğin kurucusu İspanyol Albay Don Francesco Amaros'tur. 1917 yılında Paris'te açtığı özel bir cimmnastik okulunda kamuoyunu kazanmış, beden eğitimi işleriyle ilgilenen ve bunu askerlik eğitiminde değerlendirmek isteyen savunma bakanlığına sızmanın yolunu bulmuştur. Amaros 1831'de bütün Paris cimmnastik kurumlarının genel müfettişliğine atanmıştır. Otuz yıl kadar Fransa'nın beden eğitimi hayatında etkili olan Amaros, F.L. Jabn'ın etkisinde kalarak askeri cimmnastiklere fazla önem vermiştir. Amaros, her gördüğü aracı, sistemi birbirine karıştırarak ortaya zorlayıcı, basamaklamaya uymayan bir usül çıkarmış olmakla suçlanmıştır ve bu usulle ancak bir takım akrobatların tatmin edildiği ileri sürülmüştür. Bu dönemde cimmnastik salonları birer cambazhane halini almıştır.*

Modern anlamda beden eğitimi ve spor ilk kez ülkeye ancak akrobatların tatmin olduğu, cimmnastiğin özel bir türü şeklinde girmiştir. Bu türün de, tam bir askeri talim egzersizine benzeyen, kişide sıkı bir disiplin ve körü körüne itaati amaçlayan bir programı içerdiği ifade edilmektedir (Fişek, 2003: 219).

Osmanlıda Batılı Anlamda İlk Spor Örgütlenmeleri ve Kulüpleri

Osmanlı Devletinde geleneksel anlamda spor örgütlenmesi incelendiğinde, üç araçtan söz edildiği görülmektedir. Bunlardan biri beklide en önemlisi varlığını yirmi birinci yüzyılın başına kadar sürdüren spor tekkeleridir (Fişek, 2003: 215-216). Spor tekkelerinin yapıları incelendiğinde, gelirlerini iki kaynaktan sağlandığı görülmektedir. Tekke Osmanlı padişahları tarafından kurulmuş ise "Miri" sayılıyor ve masrafı tekkeyi yaptıran padişahın bağladığı vakıftan karşılanıyordu. Bir kısım tekkeler de özel vakıflar ile kurulduğu için, devletin malı yani miri sayılmıyor, gelir gider hesabına o şehrin kadıları bakıyordu (Kahraman, 1989: 3). Anadolu'daki bir diğer örgütlenme ise, sporcuların siyasi ve ekonomik anlamda güçlü kişiler tarafından korunması ve desteklenmesidir. Bu örgütlenmenin spor tekkesi yapılanmasından farkı, Anadolu toplumlarına özgü olmaktan çok evrensel bir özellik taşımasıdır. (Fişek, 2003: 215-216). Anadolu'daki üçüncü örgütlenme ise, 650 yıldır var olan ve hala Kırkpınar güreşleri ile varlığını devam ettiren "Ağalık" düzeni olarak ifade edilmektedir (Fişek, 2003: 215-216). Ancak bu araçlar (özellikle spor tekkeleri) Osmanlı Devletinin zayıflamaya başlaması ile birlikte kuruluş ve hizmet amaçlarından sapmışlar ve hızla işlevlerini yitirmişlerdir (Doğan, 2002: 67).

Batılı ülkelerde, spor yapmak amacıyla bireylerin bir araya gelerek kulüp denilen dernekleri oluşturmaları 17. yüzyıl içerisinde başlamışken (Kahraman, 1995:638), Osmanlıda geleneksel spor yapısından kulüpleşmeye geçişin, 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirildiği görülmektedir (Soyer, 2004: 209-225). Osmanlı devletinde, spor yapmak amacıyla Avrupai anlamda ilk kulüp, 1872 yılında "The Imperid Yatching and Boating Club" adıyla kurulmuş olan su sporları kulübüdür. Kulübün ilk başkanı ise emekli İngiliz Amiral Hobart Paşa'dır (Augustus Charles Hobart Hampten) (Kahraman, 1995: 638).

Tanzimat ilanı ile birlikte, Avrupalıların etkisiyle futbol, Osmanlıda da oynanmaya ve örgütlenmeye başlamıştır. Osmanlı Devletindeki futbol ile ilgili ilk kulüpleşme çalışmaları da yabancılar tarafından gerçekleştirilmiştir. İstanbul'da kurulan Moda, Kadıköy, Imogene, İzmir'de kurulan Football and Rugby (Soyer, 2004: 209-225), Panianios, Apollon, Pelops, Evangelidis İngilizler tarafından, Elpis ise Rumlar tarafından kurulmuş futbol kulüpleridir (Kahraman,1995:674). Batılı anlamda gerçekleştirilen ilk kulüpleşme faaliyetleri yabancılar tarafından gerçekleştirildiği gibi, açılan spor kulüplerinde de yalnızca yabancı uyruklu sporcular görev alabilmişlerdir. Bunun nedeni, Atabeyoğlu tarafından şu şekilde açıklanmaktadır (Atabeyoğlu, 1985: 1475): *Günün padişahının (II. Abdülhamit) gençlerin bir araya gelmeleri karşısında aşırı titizlik göstermesi ve gençlerin toplu olarak girişecekleri her hareketin şahsına ve saltanatına karşı bir saldırı anlamı taşıyacağı vehmi içinde olması gençlerin kulüp kurmalarına da, spor yapmalarına da en büyük engel teşkil etmekteydi...İstanbulun dört yanına dağılmış olan bahçelerin göz hapsi altında bulunan gençlerin toplu halde en ufak hareketlerine dahi müsamaba gösterilmediği bir ortamda, Türk gençlerinin kulüp kurup takımlar çıkarmak suretiyle spor yapabilmeleri elbette ki imkansızdı.*

Spor yapmak için dahi olsa, bir araya gelen Türk gençlerinin en ağır şekilde cezalandırıldığı bu dönemde, Kadıköy'de top oynayan birkaç gencinin gayretiyle Black Stocking Football Club (Siyah Çoraplılar Futbol Kulübü) adı altında bir kulüp kurulmuş ve bu tarihe Türklerin kurduğu ilk spor kulübü olarak geçmiştir. Kulübün ömrü çok kısa sürmüş, oyuncular ilk maçta baskına uğramışlar, yakalananlar ağır

bir biçimde cezalandırılmışlardır (Atabeyoğlu, 2001: 7). Saray Nazırı Osman Paşanın çocukları ve onların birkaç arkadaşı tarafından 1903 yılında kurulan “Beşiktaş Basiret Osmanlı Jimnastik Kulübü” (Beşiktaş) birçok kaynak tarafından sıkı istibdat rejimi altında kurulan ilk Türk spor kulübü olarak kabul edilmektedir. Osman Paşa'nın çocukları ve arkadaşlarının bu girişimi zamanın hafiyeleri tarafından tespit edilmiş ve durum padişaha bildirilmiştir. Bu kötü durum Padişahın Seryaveri Mehmet Paşa'nın araya girip 2. Abdülhamid'i bu gençlerin yaptıkları faaliyetlerin olumluluğu yolunda ikna etmesiyle tatlıya bağlanmış, hatta padişahın özel fermanıyla ile mektep olarak kabul edilen kulübün faaliyetine izin verilmiştir. Beşiktaş kulübüne karşı gösterilen bu müsamaha 1905'te Mekteb-i Sultani öğrencilerine yeni bir Türk kulübü kurma cesareti vermiş ve bunun sonucunda Galatasaray kulübü kurulmuştur. Galatasaray spor kulübünün faaliyete geçmesinden iki yıl sonra (1907) Kadıköy yakasında Fenerbahçe spor kulübü kurulmuştur (Atabeyoğlu, 1985: 1475-1476). Irak (2010) ise İzmir üzerine çalışmaları olan Günver Güneş'in futbolun ilk kez 1880'lerde Bornova'da yaşayan İngiliz gençler tarafından oynandığını ileri sürdüğünü belirtmektedir. Bornova'da kurulan ilk futbol kulübünün aynı zamanda bir rugby kulübü olduğu da ifade edilmiştir. Irak'a göre İstanbul'da futbolun temelleri İngilizler tarafından atılmış ve İlk İstanbul futbol kulübü olarak ifade edilen Kadıköy de İngilizler tarafından kurulmuştur. (Irak, 2010; 60).

1908'de İkinci Meşrutiyetin ilanı ile birlikte 2. Abdülhamid'in baskıcı yasakçı istibdat dönemi de sona ermiş ve yine 2. Abdülhamid tarafından yürürlükten kaldırılan Kanun-ı Esasiye tekrar yürürlüğe girmiştir. Bu olumlu gelişmeler etkilerini spor alanında da hemen göstermiş, yeni birçok spor kulübü Cemiyetler Kanunu hükümlerine göre resmen kurulup tescil olunmuştur. Bu durum, Türk sporunda önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Ülkede Türk spor kulüplerinin kurulabilmesiyle birlikte Türk gençleri ve sporcuları da spor yapma şansı bulabilmişlerdir (Atabeyoğlu, 1985: 1477).

II. Meşrutiyet dönemi eğitim - öğretim alanındaki gelişmelerin yanı sıra, Batılı kurumların da Osmanlı toplumuna girmesinde önemli rol oynamıştır. Batıda ortaya çıkmış olan “Keşşafılık” (İzcilik) daha sonra Osmanlı toplumuna da ulaşmıştır. Osmanlı döneminde izcilik konusu ele alınırken Beden Eğitimi ve Spor etkinliklerinin üzerinde önemle durulması gerektiği ifade edilmektedir. II. Meşrutiyet döneminde, okullara beden eğitimi dersinin girebilmesi için çabalar gösterilmiş, beden eğitimi derslerine paralel olarak izcilik etkinlikleri 1910'da liselerin, 1911 ise İdadilerin programına girmiştir. Bu nedenle beden eğitimi alanındaki gelişmelerin getirdiği yenilikler arasında izcilik de bulunduğu belirtilmektedir (Güven, 2003: 65-73).

Osmanlı devletinde, sporda federatif yapının oluşturulmasına yönelik faaliyetler incelendiğinde ilk örgütün 1903 yılında kurulan İstanbul Futbol Birliği (1903-1910) olduğu görülmektedir. Birliğe o dönemde yürürlükte olan 1909 tarihli dernekler yasasına göre kurulan Galatasaray, Kadıköy, Elpis, Moda, Fenerbahçe, Strugglers, Yasson, Dark ve Tatavla spor kulüpleri üye olmuşlardır. 1910 yılına kadar yürürlükte olan İstanbul Futbol Birliği kapatılarak yerini 12 Kasım 1910'da kurulan İstanbul Kulüpler Ligi'ne bırakmıştır. (1910-1914). Ancak bu örgütlenmeler amatör bir biçimde işleyen oluşumlardır. Türkiye'de spor anlamında ilk yönetsel örgütlenme çabaları 1922-1936 yılları arasında rastlanmaktadır. Bu dönemde bir çok girişimin denenmesinin ardından 21 kulübün katılımı ile 22 Mayıs 1922 tarihinde kısa adı T.İ.C.İ. olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı kurulmuştur (Serarslan, 2006: 16-19, Cankalp, 2005: 3-5).

Modern Olimpiyatlarda Osmanlı Sporcuları

Modern olimpiyatların kurucusu olarak anılan Baron Pierre Coubertein, Osmanlı devletinde de Uluslar arası Olimpiyat komitesinin temsilcisi olabilecek ve olimpiyat oyunlarına sporcu gönderebilecek bir temsilci bulmak amacıyla İstanbul'da yaşayan bir dostundan yardım istemiş, önerilen isim ise Selim Sırrı Tarcan olmuştur. Coubertein, bir mektupla dönemin önemli spor adamı Selim Sırrı Tarcan'a kendisini Uluslararası Olimpiyat Komitesi üyeliğine seçildiğini ve Osmanlı Devletinin temsilcisi olduğunu bildirerek, 1896 yılında Atina'da düzenlenecek ilk modern olimpiyat oyunları için sporcu hazırlamasını ve ülkesinde gerekli örgütlenmeleri yapmasını istemiştir. Bu mektupla birlikte Osmanlı Devleti resmi olarak oyunlara davet edilmiştir. Tarcan, Coubertein'e ülkede uygulanan ağır istibdat rejimi nedeniyle böyle bir örgütlenme içerisine giremeyeceklerini üzülerek bildirmiş, bu nedenle ilk olimpiyat oyunlarına Osmanlı Devletini resmi olarak temsil edecek hiçbir sporcu gönderilememiştir. Kahraman (1995) ilk Olimpiyat oyunlarına Osmanlı Devletinin katılmadığı ifade etmekle birlikte, aynı eserinde bu oyunlara izleyici ya da sporcu olarak katılmak isteyenlerin varlığı ile ilgili gazete haberleri ve belgelerin olduğunu ileri sürmektedir. Atabeyoğlu

(1997) ilk oyunlara katılmak isteyen Koç Mehmet isimli genç bir pehlivan'ın varlığından söz etmektedir. Bu genç pehlivanın oyunlara katılmak amacıyla organizasyon komitesine başvurduğu, ancak Osmanlı Devleti o dönemde henüz Uluslararası Olimpiyat Komitesine üye olmadığından başvurusunun reddedildiği ifade edilmektedir (Doğan, 2002; 170). Ülkenin içinde bulunduğu yasakçı dönem nedeniyle 1900 yılında Paris'te ve 1904 yılında St. Louis'te düzenlenen olimpiyat oyunlarına da Osmanlı Devletinden herhangi bir sporcunun katılmadığı belirtilmektedir (Kahraman, 1995: 698-700, Erdal, 2007: 29-32).

Atabeyoğlu (2004) Osmanlı Devleti'nin resmi olarak ilk kez 1912 yılında Stockholm'de düzenlenen Olimpiyat oyunlarında temsil edildiği belirtilmektedir. Ancak 1906 yılında Atina'da düzenlenen ara olimpiyatlarda ve 1908 yılında Londra'da düzenlenen oyunlarda Osmanlı sporcularının müsabakalara katıldığına ilişkin belgelerin bulunduğu da ifade edilmektedir.

Modern olimpiyatların 10. yılı nedeniyle 1906 yılında Atina'da düzenlenen ve tarihe "ara olimpiyatlar" olarak geçecek oyunlarda, sporcuların buldukları kent adına yarışabilecekleri bildirilmiştir. İzmir ve Selanik'ten iki futbol takımı (Koryürek, 2003: 18), İstanbul Tatavla (Kurtuluş kulübü) kulübünden de iki cimnastikçi, dört atlet, bir eskrimci ve bir güreşçi bu oyunlara kendi imkanları ile katılmışlardır (Atabeyoğlu, 2004;69). Anavatan toprağı olan İzmir'den katılan futbol takımında ise biri hariç tüm sporcular o şehirde oturan yabancılardan oluşmuştur. Bu oyunlarda ilk kez Osmanlı adına sporcuların yarıştığı bildirilmekle birlikte, IOC (International Olympic Commite) bu oyunların resmi bir olimpiyat olmadığını açıklamıştır (Koryürek, 2003: 18).

1908 olimpiyat oyunlarına katılan ülkeleri ve sporcuları gösteren bir kaynakta da, Osmanlı Devleti'nin Londra'da düzenlenen oyunlarda Aleko Mulos adında bir sporcuyla temsil edildiği ortaya çıkmış, konu ile ilgili yapılan incelemede bu sporcunun Baron Pierre Coubertein'in İstanbul'a yaptığı ziyaret sırasında ona mihmandarlık yapan bir Galatasaray Lisesi öğrencisi olduğu anlaşılmıştır (Dönemin yetkililerinin Osmanlı Devletinin oyunlarda bir sporcuyla temsil edildiğinden haberleri olmadığı bilinmektedir). Coubertein, tamamen şahsi imkânlarını kullanarak, İstanbul'da kendisine yardımcı olan cimnastikçi genci, Londra Olimpiyatlarına ülkemizi temsilen çağırıldığı belirtilmektedir (Atabeyoğlu, 2004: 9-12).

1908 yılında Meşrutiyetin ilanından sonra Selim Sırrı Tarcan Milli Olimpiyat Cemiyetini kurabilmiş ve olimpiyatlar ile ilgili çalışmalar yapmaya başlayabilmiştir. Osmanlı Devleti için 1912 de Stockholm'de yapılan oyunlarına katılmak hiç de kolay olmamıştır. Gazetelere verilen ilanlar ile oyunlara katılmak isteyen ilgili gençler aranmış, ilana yanıt veren gençler gidiş dönüş yol masraflarının kendilerine ait olduğunu öğrenince hemen bu fikirden vazgeçmişlerdir. Mıgır Mıgıryan ve Vahram Papazyan adlarındaki iki Ermeni genci bu şartları kabul etmişler ve tüm masrafları kendileri karşılayarak Osmanlı Devleti adına resmen Olimpiyat oyunlarına katılabılmışlardır. Mıgıryan'ın bu oyunlarda sağ ve sol elle gülle atmada 7. olduğu belirtilmektedir (İstanbuluoğlu, 2008;18). Osmanlı Devleti, 1916'da Berlin'de yapılması gereken Olimpiyat oyunlarının I. Dünya savaşı nedeniyle yapılamaması (Atabeyoğlu,1985: 1476-77), 1920 Olimpiyatlarına da "savaş yeniği ülke" (Fişek, 2003: 43) sayılması nedeniyle katılamamıştır. Bu nedenle 1912 yılında iki Ermeni genciyle temsil edildiğimiz olimpiyat oyunları, Osmanlı Devletinin resmi olarak temsil edildiği ilk ve son olimpiyat oyunları olmuştur (Atabeyoğlu, 1985: 1476-1477).

Sonuç

Osmanlı Devleti son döneminde, Devletin her alanında görülen bozuk işleyişten kurtulmak adına çözümü, Batıya yakın olmak ya da Batı gibi olmakta görmüştür. Avrupalı bir çok ülke de bu dönemde Osmanlıya reform projeleri sunmuş, hükümet bu projelerden en uygunu olduğunu düşündüğü Fransız projesini kabul etmiştir (Tekeli, 1985: 468). Tanzimatın ilanı ile birlikte çağdaşlaşma adına iyi niyetli adımlar atılmış, başta askeri alanda olmak üzere diğer alanlarda da Batıdaki (özellikle Fransa'daki) sistemlere benzer iyileştirme çabalarına girişilmiştir. Tanzimatın getirdiği bu reformist yaklaşımla beraber, beden eğitimi dersi ile sınırlı da olsa batılı spor ve spor eğitimi olgusu ilk kez ülkeye girmiştir. Mekteb-i Harbiye'de cimnastik etkinliklerinin "Riyazat-ı bedeniye" adıyla ders programına dahil edilmesi geleneksel sporların dışında "batılı spor"un ülkemizde tarihsel açıdan başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir (Fişek, 2003: 218). Mekteb-i Harbiye dışında Kuleli İdadisi, Mektebi Bahriye gibi askeri okullarda ve bir Tanzimat kurumu olan Galatasaray Lisesinde cimnastik etkinliklerinin gerçekleştirildiği görülmektedir.

Tanzimat'ın ilanı ile ülkede yürütülen eğitim politikasına getirilen eleştirilerin başında, geliştirilen eğitim kuruluşlarının sadece askeri ve sivil bürokrasinin yeniden üretiminin sağlamasına dönük olmaları, toplumun diğer kesimlerine yönelik girişimlerin genellikle başarısız olması gelmektedir. Spor eğitimi, açısından da durumun çok farklı olmadığı görülmektedir. Spor eğitimi, nitelikli devlet adamı ve asker yetiştiren okullar ile sınırlı kalmış, sporun halk arasında yaygınlaşmasına yönelik bir girişimde bulunulmamıştır.

Tanzimat düşüncesinin başarıya ulaşabilmesinde, eğitim alanında yapılacak reformların hayata geçirilmesinin önemli bir rol oynayacağı ileri sürülmesine rağmen, Tanzimatçıların çoğunun bu noktanın önemini ve varılması düşünülen hedefler ile bağlantısını göremedikleri ve devlet içerisinde eğitim birliğini sağlayamadıkları ifade edilmektedir (Kılıçbay, 1985: 150). Okullarda verilen spor eğitiminde de bu çarpıklık ve eksiklik dikkat çekmektedir. Avrupalı spor eğitimcilerinin ülkeye soktukları “beden eğitimi” dersi dışında, o dönemde “geleneksel sporlarımız” ile ilgili iyileştirici çalışmalar yapılmadığı görülmektedir.

Bu dönemde Osmanlı Devletinde yaşayan azınlıkların ve yurt dışından gelmiş yabancı uyruklu ailelerin gayretleri ile futbol, tenis, kürek, yelken ve basketbol branşlarıyla ilgili spor etkinlikleri yapılmaya başlandığı bilinmektedir. II. Abdülhamid'in yasaklı istibdat döneminde spor yapmak amacıyla açılan tüm cemiyetler doğal olarak yabancılar tarafından kurulmuş, bu cemiyetlerde de yalnızca yabancı uyruklu sporcuların spor yapmasına izin verilmiştir. Yabancı uyrukluların ve azınlıkların oynamaya başladığı futbol oyunu çok kısa bir süre içerisinde ülkedeki Müslüman Türk gençlerinin de ilgisini çekmiştir. Tüm yasaklara rağmen futbol oyunu gençler tarafından gizli gizli oynanmaya başlamıştır. Bu ilgi, 1903 yılında ilk Türk spor kulübü olan “Beşiktaş Basiret Osmanlı Jimnastik Kulübü'nün (Beşiktaş) sonrasında Galatasaray (1905) ve Fenerbahçe (1907) kulüplerinin kurulmasına sebep olmuştur.

Fişek, (2003) dönemin şartları doğrultusunda “Futbol” oyununu, okul kökenli ve cimnastiğe dayalı beden eğitimine karşı, spor yapma özgürlüğü kısıtlanmış gençlerin isyanının bir biçimi olarak yorumlamıştır (Fişek, 2003: 218). Aynı oyun, İstanbul'un işgal edildiği yıllarda da, işgalci devletlerin askerleri ile yapılan müsabakalarda “milli mücadele”nin simgesi olmuş ve halkın sevgisini kazanmıştır. Ülkemizde futbol oyununa duyulan (aşırı) ilgi ve sporun neden sadece futbol olarak algılandığı ile ilgili tartışmalarda, oyunun küresel boyutta anlamlarının tartışılmasının yanı sıra, ülkemiz açısından tarihe dayanan anlamların da iyi yorumlanması gerektiği düşünülmektedir.

Tanzimatçıların iyi niyetli girişimlerine getirilen eleştirilerden biri “düzenlenecek ya da değiştirilecek şeyin toplumun kendisi olduğu” gerçeğini görememeleri olduğudur. Meşrutiyet döneminde ise Tanzimatın tersine “toplumcu-ulusçu” fikre dayalı değişimlerin halk adına ve halk için olduğu ifade edilmektedir (Kovanlıkaya, 1993). II. Meşrutiyetin (1908) ilanı ile yaşanan özgürlükçü yaklaşımlar, spor alanında da kendini göstermiş, Cemiyetler Kanunu hükümlerine doğrultusunda spor alanında ki örgütlenmeler de hızlanmıştır. Ayrıca, bu dönemde Osmanlı Devleti ilk kez olimpiyat oyunlarında temsil edilmiştir. Devletin olimpiyat oyunlarına temsili Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıklar tarafından gerçekleştirilebilmiştir.

Bu dönemde yaşanan gelişmeler, kadının yaşamında, durumunda, örgütlenme ve mücadelesinde yeni oluşumlara yol açmıştır. Batılılaşmanın gelişimi ile tüm yurttaşlara eşit hakların tanınmasını amaçlayan girişimler, kadınlara önceki dönemlere göre önemli sayılabilecek yeni haklar tanınmıştır (Güven, 2001: 61-70). Kadınların toplumsal yaşam içerisinde rollerinde yaşanan bu değişim spor alanında kendini gösterememiştir. İncelenen dönem içerisinde, sporun örgütlenmesinde kadınların etkin olarak rol aldıklarına ilişkin bulgulara rastlanamamıştır. Batılı anlamda spor, Tanzimatın ve Meşrutiyetin getirdiği özgürlükçü, yenilikçi ortama karşın, Devletin baskıcı, gelenekselci yapısından kurtulup, Osmanlı toplumunun tamamı ile kucaklaşamamış, futbol dışında kendini gösterecek uygun bir alan bulamamıştır.

Akın, (2004) geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet Türkiye'sinde spor yoluyla rıza kültürü oluşturma sürecinin altyapısal koşullarının oluşmadığını da ifade etmektedir (Akın, 2004: 34-35). Çalışma doğrultusunda elde edilen bulgulardan Osmanlı'nın son döneminde, halk üzerinde spor etkinlikleri yolu ile bir rıza kültürü oluşturulabilmesi için gerekli maddi ve düşünsel altyapı koşullarının oluşmadığı ya da oluşturulmadığı görülmektedir. İncelenen dönemde rıza kültürünün oluşturulmasına yönelik herhangi bir örgütlenme, tesisleşme ve ideolojik yapılanmanın varlığından söz edilememektedir.

Osmanlı'nın son döneminde gerçekleştirilen bu Batılılaşma hareketleri ve Tanzimat'ın ilanı, hantallaşmış ve çağın gereklerine cevap veremeyen Osmanlı Devlet yapısında gerçekleştirilen iyi niyetli çalışmalar olarak

nitelendirilebilir. Kimi yazarlara göre ise, bu batılılaşma düşüncesi tam olarak yaşama geçirilemese bile, ileride kurulacak olan Cumhuriyetin fikrîsel altyapısını oluşturmuştur. Batılılaşma hareketlerinin ve Tanzimat'ın ilanının spor alanına da olumlu anlamda yansımalarını görmek mümkündür. Ülkeye ilk kez batılı anlamda beden eğitiminin girmesi bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Sınırlı sayıda okulda da olsa beden eğitimi dersinin programa girmesinin olumlu etkileri kendisini göstermiştir. Ülkede yaşayan azınlıklar ve yabancıların gayretleri ile Osmanlı Devletinin batılı spor branşları ile tanışması da, bu dönemde mümkün olmuştur. Ülkede yaşayan yabancıların gayretleri ile de olsa spor kulüplerinin kurulması ve spor karşılaşmalarının düzenlenmesi de batılılaşma hareketinin spor açısından doğurduğu bir başka olumlu sonuçtur. Tüm bu olumlu gelişmelerin yanında, batılı anlamda sporun daha geniş kitlelere tanıtılması, yayılması ve sporun yapılandırılmasına ilişkin yapıcı hamlelerin de gerçekleşemediğini görmek mümkündür. Bu dönemde ülkede gerçekleştirilen spor ile ilgili etkinliklerin hemen hemen hepsi yabancı uyruklular tarafından gerçekleştirilmiştir. Özellikle sıkı istibdat rejimi döneminde, azınlıklar ve yabancı uyruklular dışında halkın spora katılımı tamamen yasaklanmıştır. Avrupa'da spor kulüplerinin kurulması 17. yüzyılda başlamışken Osmanlı'da spor alanında bu tür bir yapılanma için çok geç kalındığı söylenebilir. Osmanlı'nın son döneminde beden eğitimi ve spor alanında gerçekleştirilen bu yeni yapılanmaya katılımın sadece, Osmanlıda yaşayan azınlık gruplar ve gayri Müslimler ile sınırlandırılması, halkın büyük bir çoğunluğunun batılı sporlar ile yakınlaşmasını engellemiştir. Bu durumun modern anlamda spor kavramının halk tarafından doğru bir biçimde anlaşılmasına ve ülkede bir sağlıklı bir spor kültürünün oluşmamasına neden olduğu düşünülmektedir. Sporun devlet tarafından desteklenmesi ve yapılandırılması, Olimpiyatlarda ilk Türk sporcularının mücadele edebilmesi, kadın sporcuların da spor alanında kendilerini gösterebilmeleri ancak Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleşebilmiştir. Ülkemizde "spor" ile ilgili gerçekleştirilen tartışmalarda, bu topraklara batılı anlamda sporun nasıl ve hangi koşullarda girdiğinin, nasıl geliş(eme)diğinin ve bunun nedenlerinin iyi sorgulanmasına ve yakın spor geçmişimizin iyi yorumlanmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akın, Y. (2004). *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar, Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arslan, S. ve Yılmaz, A. (2001). Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı ve Düşüncesinin Değişimi, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (1), 287-297.
- Atabeyoğlu, C. (1985). *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, (Spor, 6. Cilt), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atabeyoğlu, C. (1997). *Olimpiyat Oyunlarının 100. Yılında Türkiye*, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Belgesel Yayınları:1, İstanbul: A & B Kitapçılık ve Dağıtım Ltd. Şti.
- Atabeyoğlu, C. (2001). *Sporda Devlet mi? Devlette Spor mu?*, İstanbul: Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları: 7.
- Atabeyoğlu, C. (2004). *Olimpiyatlarda Türk Sporcuları: Anılar-Olaylar-Rakamlar*, İstanbul: Türkiye Olimpiyat Komitesi Yayınları No: 14.
- Aycan, H. (2005). The Process of Identity In Turkish Society: Kemalist Education, *Journal of Social Sciences*, 1 (3), 136-140.
- Belge, M. (1983) *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Kültür, 5. Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cankalp, M. (2005). *Sporda Yönetim ve Organizasyon*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Erdal, R. Erdal, B. Z. (Edit.) (2007). *Olimpiyat Oyunları ve Olimpik Sporlar*, İstanbul: Baskı Evi Matbaacılık.
- Fişek, K. (2003). *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi: Dünyada-Türkiye'de*, İstanbul: YGS Yayınları.
- Fişek, K. (2003). *Sporun Anatomisi*, İstanbul: YGS Yayınları.
- Güven, İ. (2001). Tanzimattan Cumhuriyete Kadın Eğitimi Düşüncesinin Gelişimi (Osmanlı Düşünürlerinin Kadın Eğitimine Bakışları), *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 34 (1-2), 61-70.

- Güven, İ. (2003). Osmanlıdan Günümüze İzçiliğın Gelişimi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 36 (1-2), 65-73.
- Güven, Ö. (1999). *Türklerde Spor Kültürü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Irak, D. (2010). Dünya Futbolun Peşinde, *Tam Saba*, 64, 60-61.
- İstanbuluoğlu, A. (2008). *Türkiye Milli Olimpiyat Komitesinin 100. Yılı*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
- Kahraman, A. (1989). *Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi - Cilt: 2*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kahraman, A. (1995). *Osmanlı Devletinde Spor*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karaer, N. (2003). *Paris, Londra, Viyana; Abdülaziz'in Avrupa Seyahati*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Kılıçbay, M. A. (1985). *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, (Osmanlıda Batılılaşma, 1. Cilt), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koryürek, C. E. (2003). *Olimpiyadlar: Eski Olimpiyadlar, M.Ö. 776 (?) - M.S. 393 (?); Modern Olimpiyadlar 1896-2000: Olimpiyad'larda Türk'ler 1906/1908-2000*, İstanbul.
- Kovanlıkaya Ç. (1993). Niyazi Berkes ve Çağdaşlaşma Sorununa Eleştirel Bakış, *Toplumbilim Dergisi*, 2, 47-50.
- Küçüköğlü, A. (2006). Türk Öğretmen Yetiştirme Sisteminde Eğitim Enstitüleri (Bir Model Olarak Kazım Karabekir Eğitim Enstitüsü), *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14 (2), 377-392.
- Ortaylı, İ. (1985). *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, (Tanzimat 6. Cilt), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sağ, V. (2003). Toplumsal Eğitim ve Değişim Üzerine, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (1), 11-25.
- Seçilmiş, K. (2004). *Antik Zamandan Günümüze Olimpiyat Oyunları*, İstanbul: İl Press Basın Yayın.
- Serarslan, M.Z. (2006). *Spor Yönetimi ve Örnek Olay Analizi*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Ltd.
- Soyer, F. (2004). Osmanlı Devletinde (1839-1908 Tanzimat Dönemi) Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme, GÜ, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 209-225.
- Tekeli, İ. (1985). Eğitim, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, (Eğitim, 2. Cilt), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldız, Doğan (2002). *Çağlarboyu Türklerde Spor*, İstanbul: TeleBasım.